

NÁRODNÍ
MUZEUM

ANTOLOGIE DOBOVÝCH POLITICKÝCH KARIKATUR A VTIPŮ 1918–1990

Vážení pedagogové,

připravili jsme pro vás *Antologii dobových politických karikatur a vtipů*, které se objevovaly v tisku v rozmezí let 1918–1990. Karikatura a vtipy provázejí společnost od nepaměti, sloužily nejen jako informační zdroj majoritní společnosti, ale byly též formou propagandy. Dnes mají dobové tištěné obrázky vypovídající hodnotu o daném období, přibližují nám problematiku běžného, společenského i politického života. Rozbor jednotlivých obrázků slouží nejen k oživení, ale také k lepšímu pochopení probírané látky, imaginaci daného problému. Příspěvky v antologii se vztahují k významným událostem českých a československých dějin. Předložený materiál nepředstavuje samonosnou učebnici, spíše nabízí možnost vaši výuku obohatit či ověřit pochopení probírané látky. Naleznete zde politické karikatury, které se vztahují například k problematickému vztahu Čechů a Němců, antisemitismu, volbám v letech 1946 a 1948, pětiletce, politickým procesům, měnové reformě, studené válce, vstupu sovětských vojsk, normalizaci či sametové revoluci aj. Vybraná zobrazení pocházejí z dobových médií: *Humoristické listy*, *Trn*, *Dikobraz*, *Roháč*, *Mateřídouška*, *Lidové noviny*, *Simplicius* aj.

Jednotlivá témata jsou navázána na RVP ZV; SŠ:

- vzdělávací oblast Člověk a společnost;
- vzdělávací obor Dějepis; tematický celek Rozdělený a integrující se svět; průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova a Mediální výchova;
- vzdělávací obor Dějepis: Moderní doba II – Soudobé dějiny.

Učivo:

- první světová válka, české země v době první světové války, první odboj;
- vznik Československa, Československo v meziválečném období;
- vývoj Československa rocen roku 1918 do roku 1938;
- studená válka, rozdělení světa do bloků vedených supervelmocemi; politické, hospodářské, sociální a ideologické soupeření;
- vnitřní situace v zemích východního bloku (na vybraných příkladech srovnání s charakteristikou západních zemí);
- vývoj Československa rocen roku 1948 do roku 1989;
- Evropa a svět po druhé světové válce (OSN, princip sociálního státu);
- východní blok, jeho politický, hospodářský a sociální vývoj; SSSR jako světová velmoc; RVHP, Varšavská smlouva;
- životní podmínky na obou stranách „železné opony“;
- konflikty na Blízkém východě.

Očekávané výstupy:**ŽÁK**

- prokáže základní orientaci v dějinách Československa mezi léty 1918–1989;
- rozeznává klíčové okamžiky a reálie ve vývoji československého státu a zařadí je do kontextu dějin 20. století;
- vysvětlí základní problémy vnitřního vývoje zemí západního a východního bloku; zejména se zaměří na pochopení vnitřního vývoje a vzájemných vztahů supervelmocí (USA a SSSR) a na situaci ve střední Evropě a v naší zemi;
- učí se na základě reflektovaného smyslového prožitku vnímat dějinnou výpověď dobového tisku;
- k poznání minulosti užívá písemných a obrazových pramenů.

Metody a techniky:

Slovní (výklad, práce s písemnými prameny, prezentace – tvorba zprávy), práce s obrazovými prameny, brainstorming, skupinová práce

Zpracovala:

Mgr. Barbora Kulihová

Obsah:

1922 – VZTAH ČESKOSLOVENSKA K NĚMECKÉMU OBYVATELSTVU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE	4
1930 – HOSPODÁŘSKÁ KRIZE	6
1934 – ANTISEMITISMUS V TISKU	8
1938 – PŘEDZVĚST DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	10
1945 – OBNOVA HOSPODÁŘSKÉ KRIZE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	12
1945 – VYPOŘÁDÁNÍ SE S NĚMCI PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	14
1946 – SBĚRNÝ TÁBOR PRO NĚMCE	16
1946 – VYROVNÁNÍ SE S MINULOSTÍ	18
1946 – STUDENÁ VÁLKA A NUKLEÁRNÍ ZBROJENÍ	20
1946 – OSN	22
1946 – PRVOMÁJOVÉ PRŮVODY	24
1946 – VOLBY	26
1946 – VÝSLEDKY VOLEB	28
1948 – VOLBY	30
1948 – PĚTILETKA	32
1950 – POLITICKÉ PROCESY	34
1950 – STUDENÁ VÁLKA, MARSHALLŮV PLÁN, SEVEROATLANTICKÝ PAKT	36
1952 – POLITICKÉ PROCESY	38
1953 – MĚNOVÁ REFORMA	40
1968 – OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY	42
1968 – OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY	44
1968 – OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY	46
1968 – AKČNÍ PROGRAM	48
1968 – OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY	50
1969 – VPŘED K SOCIALISMU	52
1969	54
1970 – NORMALIZACE	56
1975 – RÁDIO SVOBODNÁ EVROPA	58
1984 – PROTIKAPITALISTICKÁ PROPAGANDA	60
1984 – PROTIKAPITALISTICKÁ PROPAGANDA A SVĚTOVÉ KONFLIKTY	62
1989 – SAMETOVÁ REVOLUCE	64
1989 – SAMETOVÁ REVOLUCE	66
1990 – NOVÝ DEMOKRATICKÝ STÁT	68

1968

OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY
VARŠAVSKÉ SMLOUVY

„TAK MI REKNĚTE, PANE STRÁŽMISTRE, JAK MÁM ZA TÝHLE SITUACE VĚDĚT, KDE JSOU BUĎEJOVICE?“

Podle JOSEFA LADÝ nakreslil D. M.

Reakce na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. Obyvatelé Československa mátlí přicházející sovětská vojska tím, že přes noc strhávali či pozměňovali dopravní směrové ukazatele. Sovětští vojáci tak často nevěděli, kudy mají jet, či kde se vůbec nacházejí.

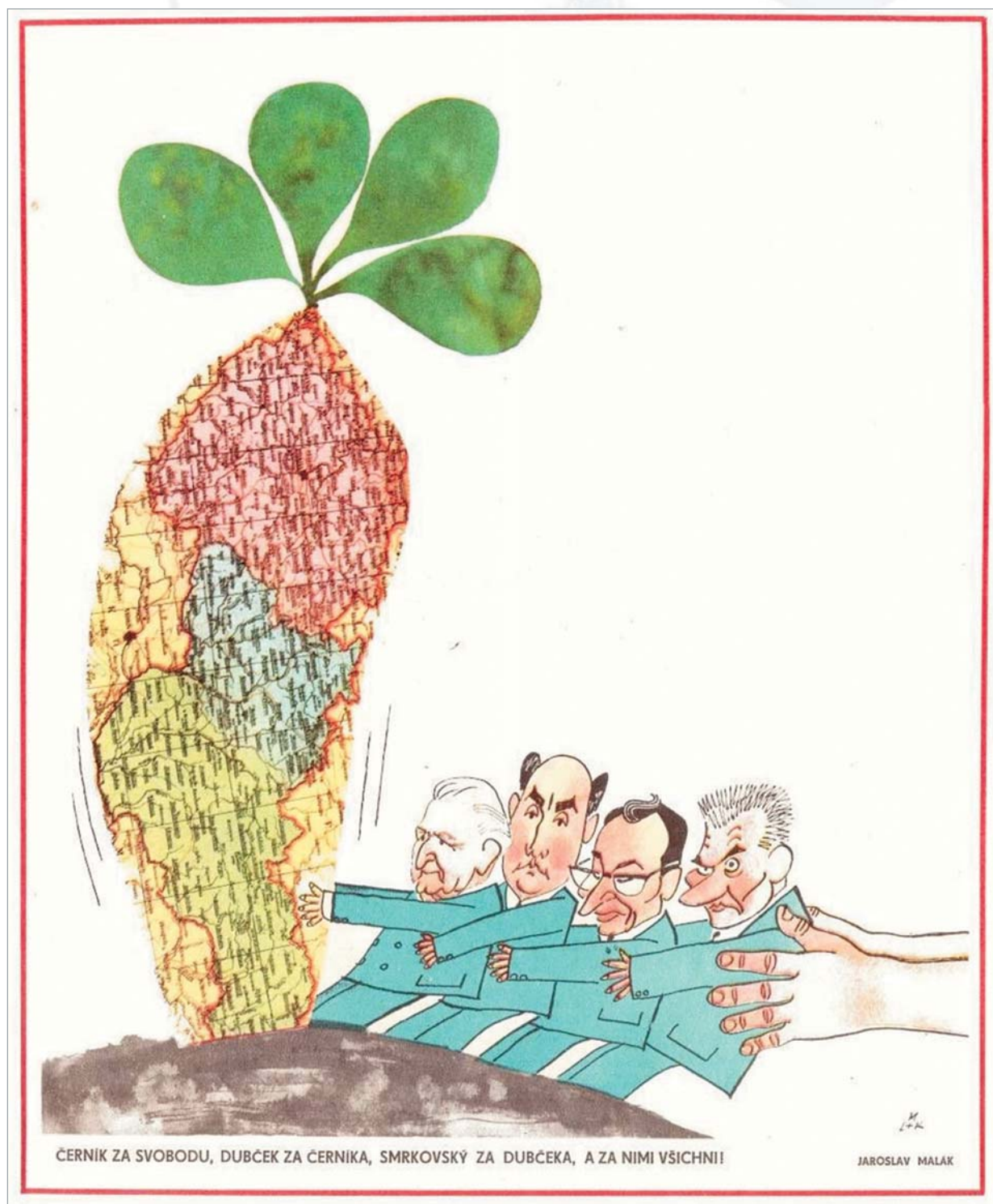
Zdroj: M., D., 1968. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, roč. 24, č. 36.

„TAK MI REKNĚTE, PANE STRÁZMISTRE, JAK MÁM ZA TÝHLE SIT

1968

OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY

Karikatura zobrazuje představitele pražského jara, jak tahají řepu stejně jako v pohádce *O řepě*. Řepu symbolicky nahrazuje mapa Československa, v rukou ji drží Ludvík Svoboda: prezident Československé republiky (1968–1975); za ním následuje Oldřich Černík: komunistický politik, československý premiér (1968–1970) a jeden z čelních představitelů československého obrodného procesu; Josef Smrkovský: československý politik a funkcionář KSČ během pražského jara 1968, během něhož zastával funkci předsedy Národního shromáždění ČSSR; Alexandr Dubček: československý politik, čelní osobnost pražského jara 1968.

Zdroj: Malák, J., 1968. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, roč. 24, č. 37, titulní strana.

1968

OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY
VARŠAVSKÉ SMLOUVY

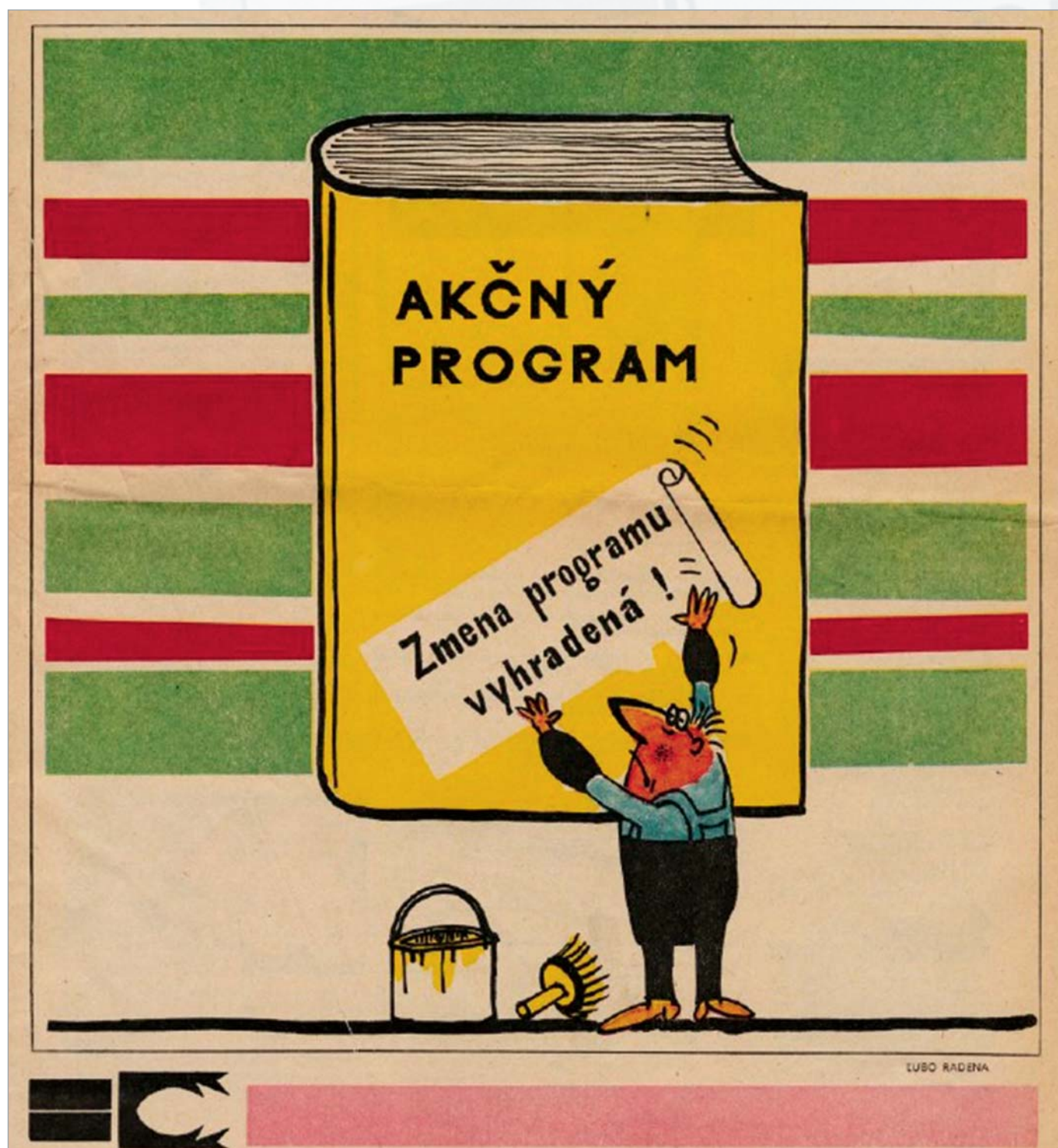

Karikatura s nadsázkou odkazuje na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. Invaze započala v noci z 20. na 21. srpna 1968. V průběhu této akce bylo v československých ulicích nasazeno více než šest tisíc tanků. Počet pozemních jednotek je odhadován na 200 až 500 tisíc osob. Po vstupu okupačních vojsk zemřelo 108 československých občanů v důsledku střetů zahraničních vojáků s civilisty a dopravních nehod způsobených okupačními jednotkami.

Zdroj: Schek, J. 1968. *Roháč, satiricko-humoristický týdeník*. Bratislava: Pravda, č. 37, titulní strana.

1968

AKČNÍ PROGRAM

Změna programu vyhrazena! Akční program vycházel ze snahy demokratizovat socialistický systém a odklonit se od stalinismu. Tento hlavní programový dokument pražského jara patří mezi výstupy zasedání ÚV KSČ, které proběhlo ve dnech 1. – 5. dubna 1968. Uvedená karikatura pochází z prosince roku 1968.

Moskva, respektive představitelé Sovětského svazu, nechtěla o svůj vliv na Československo přijít, a proto dala v srpnu 1968 podnět k okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Zdroj: Radena, L., 1968. *Roháč: satiricko-humoristický týdeník*. Bratislava: Pravda, č. 45, titulní strana.

1968

OKUPACE ČESKOSLOVENSKA VOJSKY VARŠAVSKÉ SMLOUVY

NÁVRH PRO STÁTNÍ BANKU ČESKOSLOVENSKOU

Jménem naší redakce si dovoluujeme navrhnout, aby se utvořil osobní účet pro členy strany, kteří dočasně zůstali v zahraničí. Je věcí komunistické cti těchto soudruhů, aby stranické příspěvky platili ve valutách, a tomu by sloužilo námi navrhované konto.

Za tuto myšlenku očekáváme 10 % provize ve prospěch devizového konta naší redakce.

NÁVRH PRE ŠTÁTNU BANKU ČESKOSLOVENSKÚ

V méně našej redakcie dovoľujem si navrhúť, aby sa otvoril osobitný účet pre členov strany, ktorí dočasně zostali v zahraničí. Je vecou komunistickéj cti týchto súdruhov, aby stranické príspevky platili vo valutách, a tomu by slúžilo nami navrhované nové konto.

Za túto myšlienku očakávame 10 % provízie v prospech devízového konta našej redakcie.

V období po srpnu 1968, po příchodu okupačních vojsk Varšavské smlouvy, odešlo mnoho Čechoslováků do exilu. Mnozí lidé byli v té době na letní dovolené v zahraničí a zpět se již nevrátili. Příchod zahraničních vojsk zklamalo také mnoho příznivců KSČ.

Zdroj: Anonym, 1968. Návrh pre štátnu banku československú. *Roháč: satiricko-humoristická týždenník*. Bratislava: Pravda, č. 45, s. 1.

1969

VPŘED K SOCIALISMU

Rozcestník ukazuje směry k hlavním městům socialistických zemí: Číny, Kuby, Sovětského svazu a Jugoslávie. Postava na obrázku neví, jakým směrem se vydat, protože jmenované země vedly rozdílnou politiku. Uvedený slogan patří k předním budovatelským heslům KSČ.

Zdroj: Pop, J., 1969. *Roháč: satiricko-humoristický týdeník*. Bratislava: Pravda, č. 2, titulní strana.

1969

Karikatura byla opravdu vydána v roce 1969. Jedná se o zajímavou shodu náhod: na přelomu let 1968 a 1969 lidé samozřejmě nemohli tušit, k čemu v roce 1989 dojde.

Zdroj: Vališka, V., 1969. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, č. 1, s. 2.

1970

NORMALIZACE

Během normalizace, období po potlačení pražského jara, byl nastolen neostalinismus. Mnohé organizace byly zrušeny a jiné – například Pionýr – zase podporovány. Kladl se důraz na oslavy významných dnů a výročí. Příkladem může být karikatura výročí konce druhé světové války, které bylo v době nadvlády KSČ v Československu slaveno 9. května, v den, kdy do Prahy vstoupila vojska Rudé armády.

Karikatura odkazuje taktéž na sousoší Karla Pokorného *Sbratření* (originál se nachází v České Třebové, kopie na hlavním nádraží v Praze). Sochař se inspiroval fotografií nazvanou *První setkání*, na níž Karel Ludwig v květnu 1945 zvětšil pražského dělníka objímajícího sovětského vojáka.

Zdroj: Pop, J., 1970. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, č. 19, s. 4.

1975

RÁDIO SVOBODNÁ EVROPA

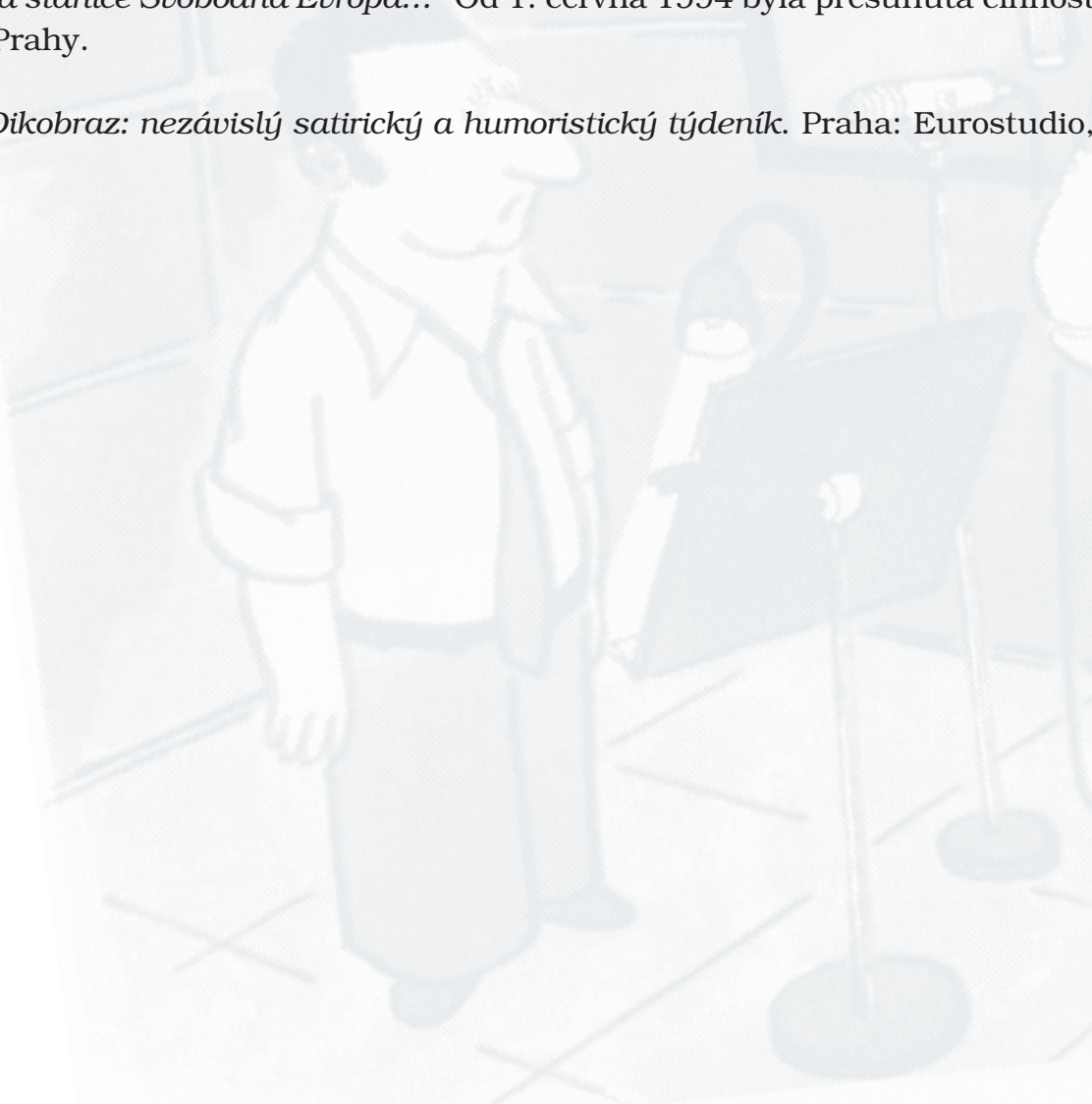
Bape

„Co jste to kecal, že zhoršení počasí zavinila nějaká porucha nad Azorama? Pamatujte si, že ve vysílání Svobodný Evropy za všechno můžou komunisti!“

Posrpnoví exulanti se aktivně podíleli na přípravě vysílání Rádia svobodná Evropa. Československá tajná policie o jejich činnosti věděla a sledovala ji. Redaktoři satirického časopisu *Dikobraz* měli za úkol čtenáře přesvědčit, že Svobodná Evropa lže.

Rozhlasová organizace Rádio svobodná Evropa (Radio Free Europe, dále RFE) byla založena Kongresem USA s cílem šířit objektivní informace v diktátorských režimech. RFE poprvé vysílala z Mnichova dne 1. května 1951, první česká věta zněla: „*Volá hlas svobodného Československa, rozhlasová stanice Svobodná Evropa...*“ Od 1. června 1994 byla přesunuta činnost RFE z Mnichova do Prahy.

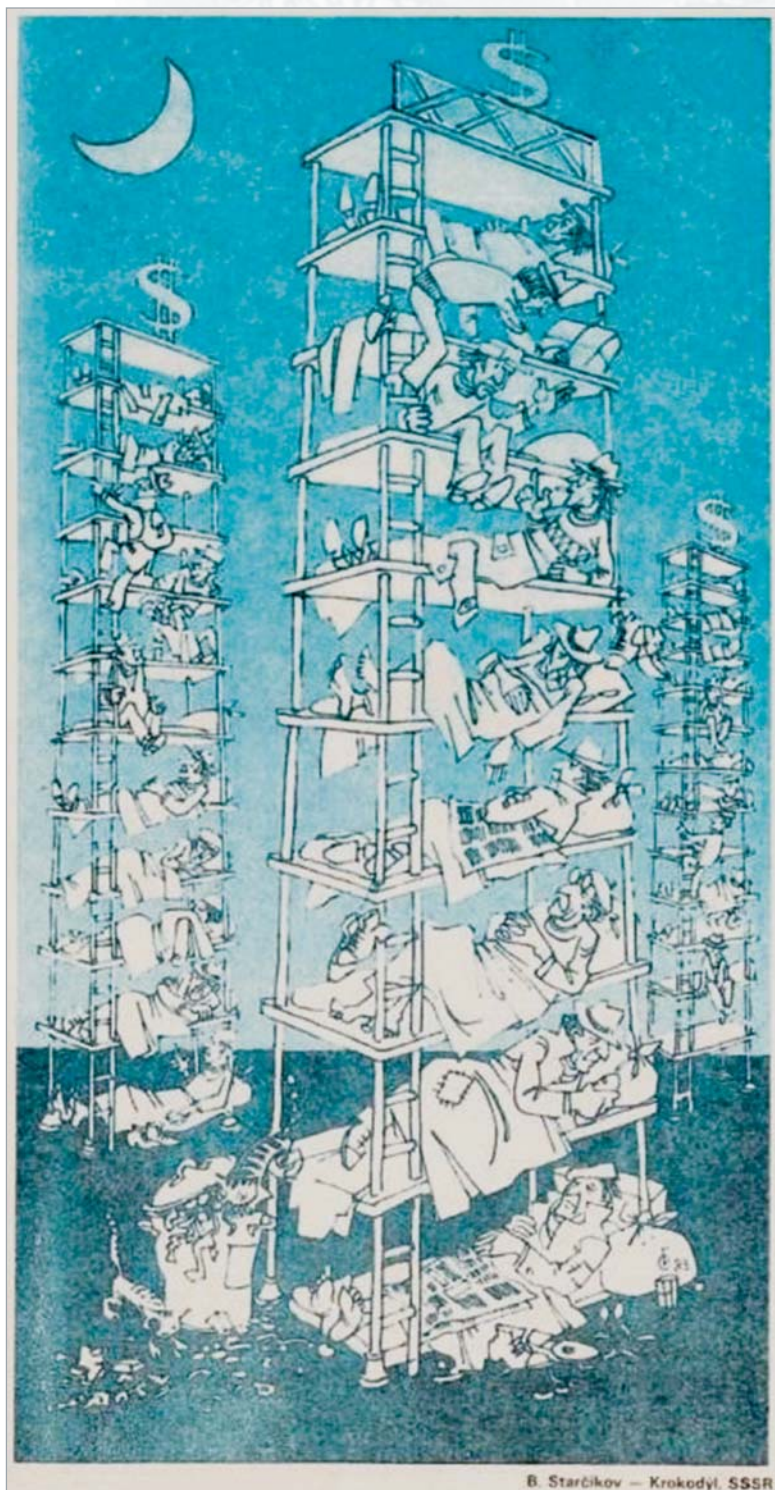
Zdroj: Bape, 1975, *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, č. 42, s. 16.

„Co jste to kecal, že zhoršení po
Agorama? Pamatujte si, že ve vys

1984

PROTIKAPITALISTICKÁ PROPAGANDA

Tenze pramenící ze studené války byla citelná ještě v 80. letech 20. století. Za její konec považujeme až rozpad Sovětského svazu v roce 1991. Humoristický časopis *Dikobraz* byl využíván k propagandě, některé příspěvky přejímal ze sovětských a jiných východních médií. Na obrázku vidíme americké mrakodrapy plné chudých lidí, čímž chtěl autor naznačit, že v Sovětském svazu je na rozdíl od západního světa blahobyť.

Zdroj: Starčíkov, B., 1984. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, roč. 90, č. 1, s. 7.

1984

PROTIKAPITALISTICKÁ PROPAGANDA A SVĚTOVÉ KONFLIKTY

Americký „mírový“ sbor.

Karikatura ilustruje přístup *Dikobrazu* k zahraniční politice, především k událostem na Blízkém východě. Spojené státy jsou zde prezentovány jako kapitalistický nepřítel, který pod označením „mírový sbor“ skrývá hlavně tanků.

Libanonská válka pramení z demografického složení země, jejíž obyvatelstvo se skládá z muslimů a maronitských křesťanů. V roce 1926 vyřešila ústava problematiku uspořádání etnik následovně: prezidentem měl být maronitský křesťan¹, předsedou parlamentu šíitský muslim² a premiérem sunnitský muslim³. Příčiny konfliktu vyvstaly v důsledku vzniku státu Izrael⁴, šestidenní⁵ a jomkipurské⁶ války, kdy Libanon přijal velké množství palestinských Arabů a demografické složení obyvatel se silně proměnilo. Původně převažující maronitští křesťané se stali menšinou. Zvyšující se napětí v otázce palestinských uprchlíků vedlo ke ztrátě kontroly nad státem a útok na autobus s palestinskými Araby se stal záminkou k rozpoutání občanské války. Postupně se do války zapojily okolní státy, nejprve Sýrie, která na žádost prezidenta vyslala do země několik desítek tisíc vojáků. V důsledku teroristického útoku libanonského hnutí Fatah (Palestinské národně osvobozené hnutí) pronikly izraelské jednotky do Libanonu. Na konci roku 1982 vznikla libanonská šíitská politická a militantní organizace pod silným vlivem Iránu. Mezinárodní společenství se snažilo napětí urovnat. Do země se vrátily mezinárodní jednotky. Pokračovala i jednání o příměří a 17. května 1983 Libanon, Izrael a USA podepsaly dohodu o izraelském stažení, které bylo podmíněno odchodem syrské armády, což ovšem Sýrie odmítla. Pod syrským tlakem Libanon dohodu v roce 1984 vypověděl. Období 80. let je ve znamení chaosu, docházelo k bombovým útokům a sebevražedným atentátům. V Libanonu působilo na 40 teroristických organizací, měl dvě vlády a žádného prezidenta. Za ukončení občanské války se pokládá Taífská dohoda, jež byla z popudu Ligy arabských států uzavřena 22. října 1989 v Saúdské Arábii.

Zdroj: Pop, J., 1984. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, roč. 90, č. 1, s. 7.

¹ Maronitská katolická církev – počátky 4. stol., Sýrie. S římsko-katolickou církví sdílí doktrínu, ale liší se liturgií a hierarchií (v čele stojí patriarcha). Liturgickým jazykem je syrština.

² Šíitský islám – jeden z proudu islámu. Šíité považují za legitimní vůdce islámské obce jen potomky Mohamedovy rodiny v linii počínající jeho bratrancem a zetěm Alím ibn Abú Tálíbem. Šíité po Mohamedově smrti roku 632 neuznali za právoplatného chalífu Abú Bakra ani jeho následníky Umara a Uthmána. Teprve Alí, který se stal čtvrtým voleným chalífou, je podle šíitů pravý vůdce muslimů, imám, a po něm další z jeho rodu.

³ Sunnitě – muslimové, kteří uznávají jako nástupce Muhammada Abú Bakra ani jeho následníky.

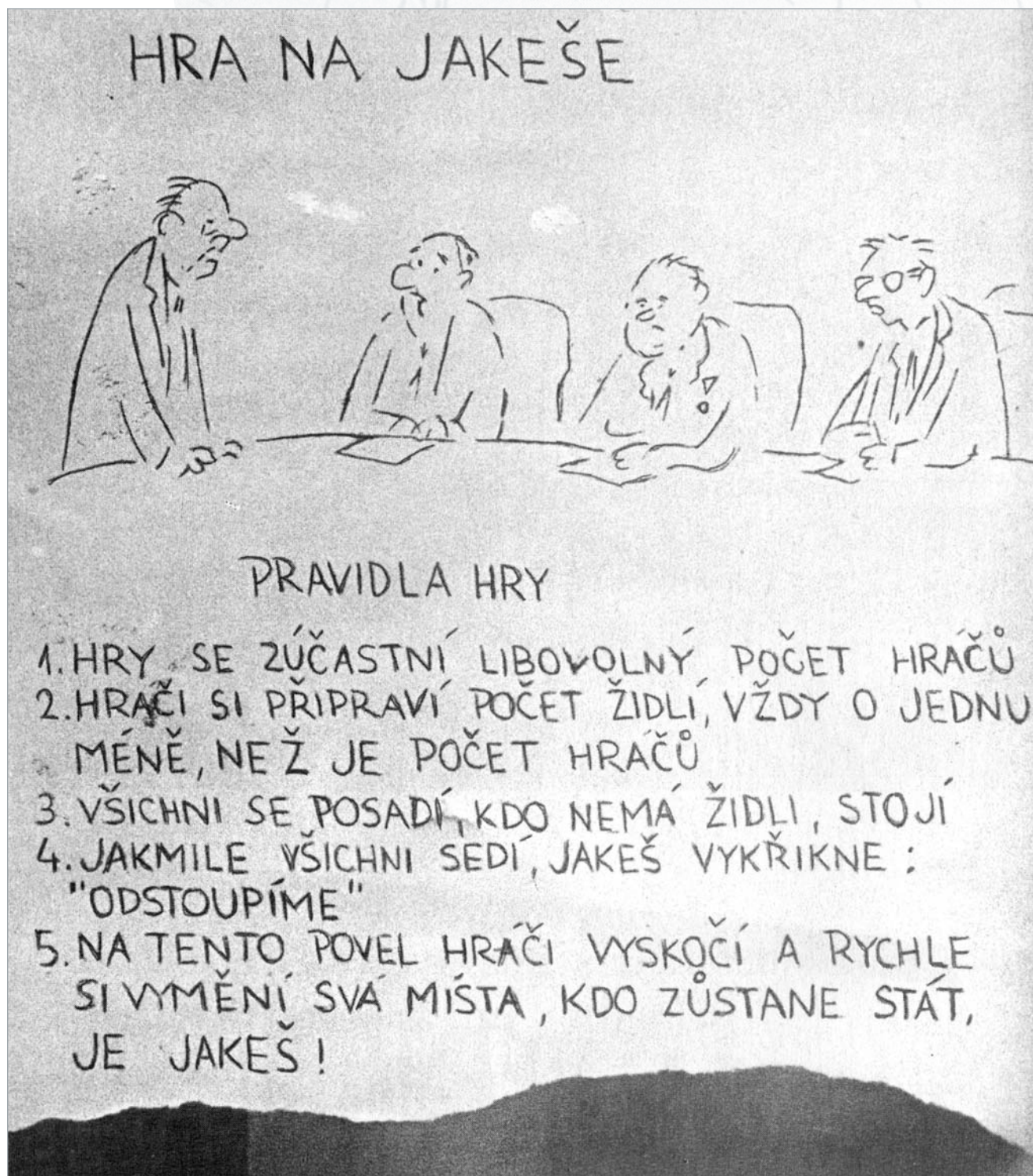
⁴ Nezávislý stát Izrael byl vyhlášen 14. května 1948.

⁵ Šestidenní válka, 5. – 10. června 1967, vojenské střetnutí mezi Izraelem a koalicí Egypta, Sýrie a Jordánska. Válka byla vedena o strategické hranice Izraele.

⁶ Jomkipurská válka vypukla 6. října 1973 v 14:00, když koalice Egypta a Sýrie za podpory dalších arabských zemí zahájila o židovském svátku Jom kipur nečekaný útok na Izrael v oblasti Suezského průplavu a Golanských výšin.

1989

SAMETOVÁ REVOLUCE

Na přelomu roku 1989 se objevily vtipy a karikatury s politickou tematikou. Miloš Jakeš byl generálním tajemníkem ÚV KSČ v letech 1987–1989. Během sametové revoluce byl nucen odejít z vysoké politiky. Přes narůstající odpor ke KSČ ze strany veřejnosti se neúspěšně pokoušel prosazovat program reforem.

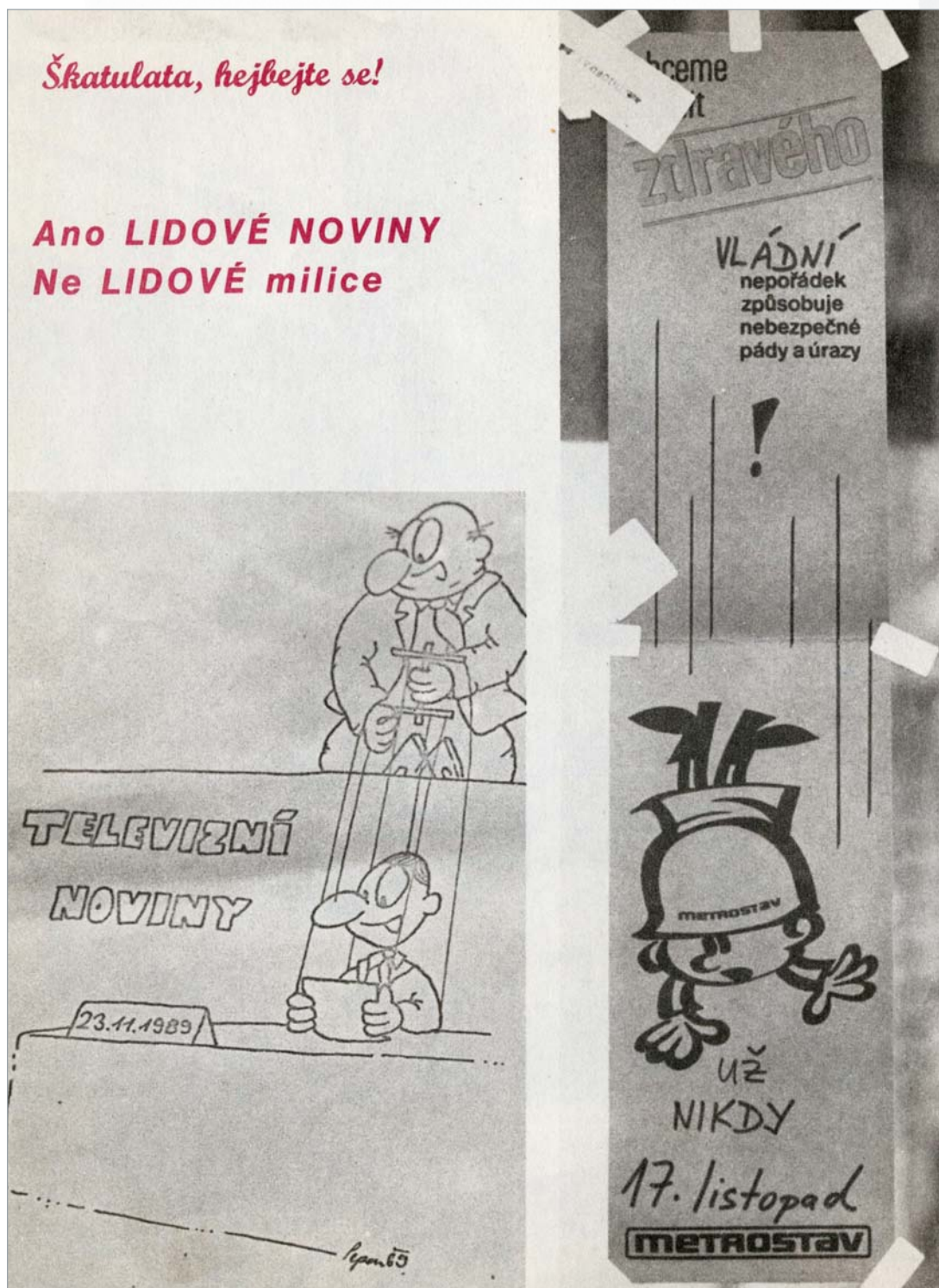
Zdroj: Kol. autorů, 1990. *Občanské fóry: Pražský podzim 1989*. Praha: Odeon, s. 26.

PRAVIDLA HRY

1. HRY SE ZÚČASTNÍ LIBOVOLNĚ
2. HRAČI SI PŘIPRAVÍ POČET ŽETONŮ
MÉNĚ, NEŽ JE POČET HRÁČŮ
3. VŠICHNI SE POSADÍ, KDO NECHCE
4. JAKMILE VŠICHNI SEDÍ, JAKMILE
"ODSTOUPÍME"
5. NA TENTO POVEL HRAČI
SI VYMĚNÍ SVÁ MÍSTA, KTERÉ
JE JAKÉŠ!

1989

SAMETOVÁ REVOLUCE

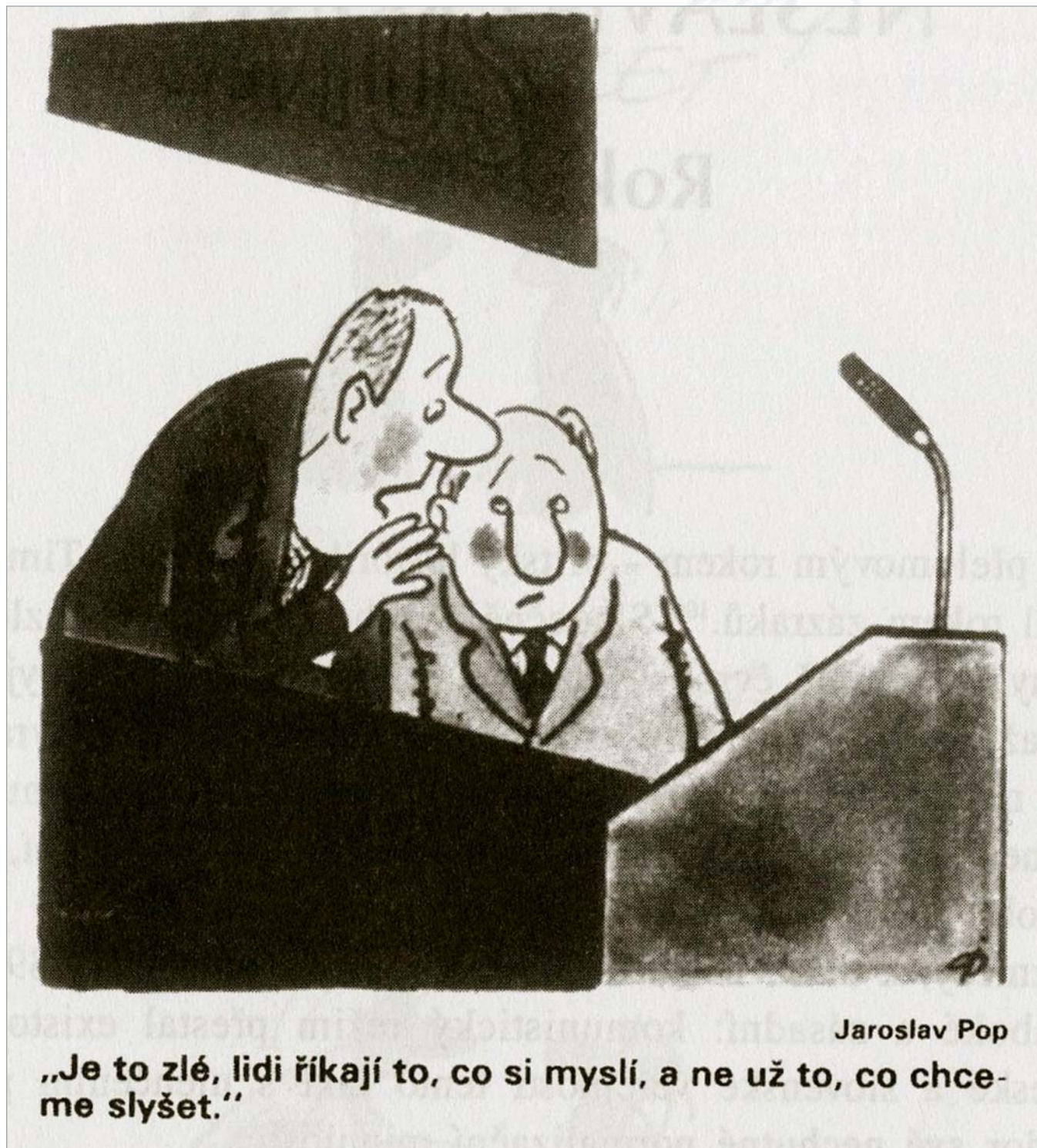
Projev nesouhlasu se na sklonku roku 1989 objevoval také v lidové tvorbě. Na obrázku vlevo vidíme, že tehdejší vysílání televizních novin bylo vnímáno jako neobjektivní a zmanipulované. Na pravém obrázku anonymní tvůrce využil letáček společnosti Metrostav k vlastnímu politickému vtipu.

Zdroj: Kol. autorů, 1990. *Občanské fóry: Pražský podzim 1989*. Praha: Odeon, s. 28.

1990

NOVÝ DEMOKRATICKÝ STÁT

Jaroslav Pop

„Je to zlé, lidi říkají to, co si myslí, a ne už to, co chceme slyšet.“

Politická karikatura se samozřejmě objevuje i po roce 1989: tentokrát už nejen jako kritika předchozího, ale také jako reflexe stávajícího. Humoristický časopis *Dikobraz* se po dobu své existence přizpůsoboval dobovému ovzduší. Byl založen v červenci 1945 jako nezávislé periodikum a v období po roce 1948 jej zcela ovládla komunistická strana. Levicové zaměření časopisu bylo však citelné již v počátcích. V období po srpnu 1968 můžeme vnímat nesouhlas redakce s okupací Československa, avšak v následujícím období, během normalizace, má časopis blízko k většinovému proudu a ke kritice kapitalistického nepřítele. Po událostech v listopadu 1989 zaplavuje vlna optimismu také redakci *Dikobrazu*, jehož poslední číslo vyšlo bohužel již 14. března 1990.

Zdroj: Pop, J. 1990. *Dikobraz: nezávislý satirický a humoristický týdeník*. Praha: Eurostudio, č. 2., s. 5.

„Je to zlé, lidi říkají to, co si m
...všeet.“